Tur, Jan

Opis kości ludzkich z grobu w Koniuchach

Światowit 3, 89-93

1901

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MUZEUM HISTORII POLSKI

drutu sporządzone. Drut nie okrągły, lecz w przekroju podobny do przekroju bransolety 9282.

Co do siekierki nr. 9292, nadmienię tylko, że jest cała gładzona, dług. 76 *mm*, szerokość ostrza 47 *mm*, szerokość półokrągło zakończonego tylca 34 *mm*. Skała jeszcze niedeterminowana, drobnoziarnista, czarnozielona.

Erazm Majewski.

Opis kości ludzkich z grobu w Koniuchach.

Badania antropometryczne szczątków szkieletu żeńskiego, należących do zbiorów pana E. Majewskiego, prowadziłem w pracowni Zootomicznej Uniwersytetu w Warszawie, za pomocą znajdujących się tamże narzędzi, pochodzących z fabryki Mathieu w Paryżu. Przed wykonaniem pomiarów, a także i po ich ukończeniu, wszystkie narzędzia (cyrkle, podziałki), zostały sprawdzone dokładnie, to też dane cyfrowe, zapomocą nich otrzymane, można uważać za ustalone ściśle. Jedynie goniometr drewniany, modelu Broca, którym się posługiwałem, pozostawiał wiele do życzenia pod względem dokładności, to też kąta nim zmierzonego (a równającego się 78°) nie podaję przy pomiarach poniższych. Nie określałem też pojemności czaszki, a to z braku odpowiednich narzędzi, wiadomo bowiem, jak trudnemi są do sprawdzenia dane przy pomiarze tym otrzymywane, a przy użyciu rozmaitych materyałów do napełniania czaszki (różny kaliber śrutu, groch, piasek i t. p.), otrzymuje się cyfry nader różne...

Szczątki ludzkie, które zostały mi doręczone przez p. E. Majewskiego, były następujące: czaszka, połowa żuchwy dolnej, obojczyk i połowa (niezupełna) miednicy.

Czaszka niewielka, sądząc z rozmiarów, niewystającej glabelli i ogólnego wyglądu, należała do osobnika płci żeńskiej. Barwa kości żółtawo-brunatna. Kość złuszcza się i silnie przylega do języka, w szczęce górnej zachowały się zęby: ze strony prawej 3 i 4 trzonowe, z lewej zaś 1, 3, 4 trzonowy i zębodół po 5 trzonowym. Stan kości i całej czaszki b. dobry: uległy zniszczeniu tylko wyrostki rylcowe (processus styloidei), oraz lewy wyrostek sutkowy (proc. mastoideus). Prócz tego braknie kości nosowych (oo. nasalia), i części prawego łuku licowego (arcus zygomaticus). Wogóle wszelkie nieliczne uszkodzenia znajdują się z prawej strony czaszki i kość od tej strony też przybrała barwę ciemniejszą, a w niektórych miejscach (np. w okolicy zniszczonego wyrostka sutkowego) zauważyć tu można ślady patyny, prawdopodobnie w skutek dłu-

giego stykania się z jakimś przedmiotem z bronzu. Wszystko to razem, w braku dokładniejszych obserwacyi przy rozkopywaniu grobu, pozwala przypuszczać, iż głowa trupa przylegała do dna grobu prawą swą stroną. Waga czaszki = 592 *gr.*

Na czaszce tej były wzięte następujące pomiary:

Największa długość = 174 *mm*
„ szerokość = 128 *mm*
Wskaźnik szerokości czaszkowej = 73,5
Wysokość czaszki („Basion"—„Bregma") = 129 *mm*
Największa szerokość potylicy (między „Asterion") = 102 *mm*
Najmniejsza, czyli dolna szerokość czołowa = 96 *mm*
Największa, „ górna „ „ = 112 *mm*
Odległość pomiędzy szczytami wyrostków sutkowych = 98 *mm*
Długość otworu potylicowego = 38 *mm*
Szerokość „ „ = 28 *mm*
Średnica oczodołów poprzeczna (od „Dakryon") = 36 *mm*
„ „ pionowa = 33 *mm*
Odległość oczodołów (między dwoma „Dakryon") = 28,5 *mm*
Długość aperturae pyriformis = 33 *mm*
Szerokość jej u podstawy = 24 *mm* *)
Największa szerokość twarzy (u dołu szwu licowego) = 96 *mm*
Odległość pomiędzy kolcem nosowym przednim i linią zębodołów = 16 *mm*
Szerokość kości licowej w okolicy szwu = 21 *mm*
Linia profilu: od środka suturae naso-frontalis do linii zębodołów = 46 *mm*
Odległość otworów usznych („diamètre bi-auriculaire") = 97 *mm*
Długość podniebienia = 41 *mm*
Szerokość „ = 33 *mm*

Wymiary długości (taśmą stalową, co jest szczególniej zalecanem przez Broca) wzięte były następujące:

Obwód poziomy („Circonférence horizontale" Broca) = 495 *mm*
Krzywa środkowa („Courbe médiane antéro-postérieure" Broca) = = 360 *mm*
Linia naduszna poprzeczna („Courbe transversale sus-auriculaire" Broca) = 280 *mm*
Linia nadoczodołowa („Ligne sus-orbitaire" Broca) = 110 *mm*

---

*) Wysokości otworu nosowego właściwego dla braku kości nosowych zmierzyć nie mogłem, podaję tu więc tylko odległość od sutura naso-frontalis do spina nasalis anterior.

Zestawiając wymiary powyższe, dochodzimy do wniosku, że czaszka ta, wykazująca długogłowość (dolichocephalia), ani pod względem wymiarów, ani też konfiguracyi ogólnej i szczegółowej nie przedstawia róż-

Rys. 41. Czaszka nr. 9289, z boku widziana.

nic wybitnych, w porównaniu z czaszkami dzisiejszemi. O ile zawiłość szwów czaszkowych może stanowić o względnej wysokości rasy, to szwy

Rys. 42. Czaszka widziana z góry.

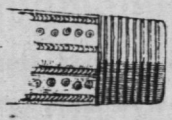

Rys. 37*a*.

Zakończenie bransolety nr. 9282.

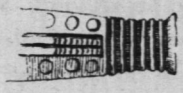

Rys. 38*a*.

Zakończenie bransolety nr. 9284.

czaszki badanej są nader ciekawie: Szew wieńcowy, prosty przy „Bregma“ wikła się lekko ku dołowi, natomiast szew strzałkowy, również prosty w przedniej swej części, staje się nader zawiłym w kierunku potylicy, co widać na załączonym rysunku. Szwy w okolicy „Asterion,“ — słabe. Szew zaś obrąbkowy (sutura lambdoidea), przedstawia nader wysoki stopień zawiłości.

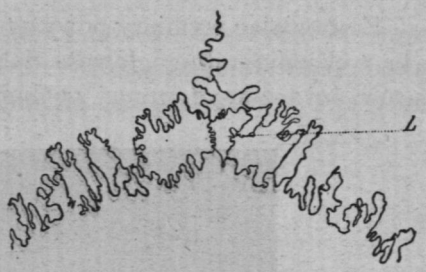

Rys. 43. Szew obrąbkowy.

Pod „Lambda,“ w skutek silnego rozgałęzienia się szwów, wydzielają się dwie kostki duże i trzy małe, a na całym przebiegu szwu obrębkowego, widzimy jeszcze kilka kostek drobnych. Załączony rysunek uwydatnia tę rzadko dającą się napotykać linię szwu obrąbkowego, stanowiącego najbardziej ciekawy szczegół całej czaszki pod względem anatomicznym.

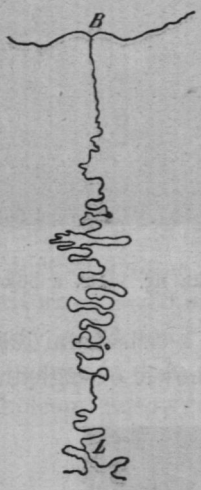

Rys. 44. Szew strzałkowy.
B=Bregma, *L*=Lambda.

Zaznaczyć tu musimy jeszcze tylko lekką asymetryę czaszki, wyrażoną w silniejszym nieco rozwinięciu się ku dołowi prawej strony potylicy. Asymetrya, widoczna na załączonej „norma basilaris“ i polegająca na pomieszczeniu kości twarzowych, nieco na prawo, względem linii potylicy, zdaje mi się być wywołaną sztucznie przez ucisk mechaniczny czaszki w grobie, dzięki któremu wszystkie kości twarzowe przesunęły się nieco ku stronie prawej.

Z szczęki dolnej (żuchwy) pozostała połowa lewa z jednym zębem (3-ci trzonowy). Kość nader silnie, jak na szczękę żeńską, rozwinięta. Na krawędzi dolnej, widoczne silne ślady patyny od przedmiotu bronzowego. Wyrostek dziobowaty (processus coronoideus) rozwinięty dość słabo, kolec brózdkowy wewnętrzny (spina mentalis interna), wyrażony bardzo wyraźnie. Odległość pomiędzy kątem żuchwy i punktem podbródka = 86 *mm*, kąt żuchwy = 123°.

Kierunek zębów trzonowych — pionowy, siekacze zaś, o ile można sądzić z zębodołów, były nieco pochylone ku przodowi.

Z kości pozostałych mamy obojczyk, lecz ze zniszczonymi końcami; silnie pokryty patyną bronzową na powierzchni wewnętrznej, oraz prawą część miednicy z kośćmi: łonową, biodrową i częścią kulkowej, tak,

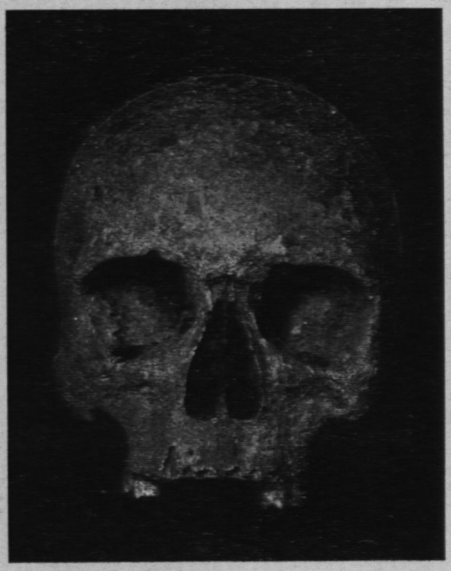

Rys. 45 (nr. 9289).

Rys. 46 (nr. 9289).

że otwór zasłoniony (foramen obturatum) jest niezupełny. Pomiary możliwe tu są następujące:

Wysokość kości biodrowych = 135 *mm*

Odległość od spojenia kości łonowych do krańca kości biodrowej w linii poziomej = 167 *mm*

Średnica okrągłej zupełnie panewki (acetabulum) = 47 *mm*.

Przy pracy niniejszej posługiwałem się „Antropologią“ Topinard'a „Instructions“ P. Broca, oraz „Systematische Kraniometrie“ v. Török'a. Za wzór do linii kraniometrycznych brałem czaszkę z oznaczeniami podług Broca, wyrobioną u Tramond'a, w Paryżu, a znajdującą się, w zbiorach gabinetu Zootomicznego.

Jan Tur.